

اسوه های تبلیغی: زندگی شخصی و علمی شیخ محمدحسین کاشف الغطاء رحمه الله -

1

پدیدآورده (ها) : اسد علی زاده، اکبر

فقه و اصول :: مبلغان :: بهمن - اسفند 1391 - شماره 162

از 108 تا 117

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1007414>

دانلود شده توسط : کافی نت تخصصی نور

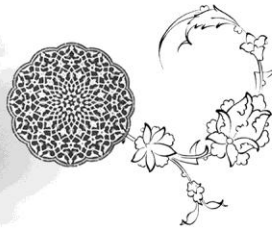
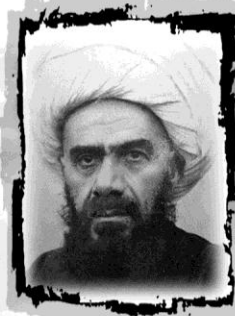
تاریخ دانلود : 19/05/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابراین، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

زندگی شخصی و علمی

شیخ محمد حسین کاشف الغطاء رحمته الله

اکبر اسدعلیزاده

طلیعه سخن

جعفر کاشف الغطاء (۱۱۵۶-۱۲۲۸ق) سرشناس ترین و پرآوازه ترین فرد این خاندان است و فرزندان و نوادگان وی از دانشمندان و مجتهدان بزرگ جهان تشیع بودند.^۲

آنچه پیش رو دارید نوشته‌ای است درباره فعالیت‌ها و سیره، علمی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و تبلیغی مبلغ بزرگ جهان اسلام، فقیه مدقق، ادیب توانا، مورخ،

محقق، نویسنده، سخنور، شاعر، سیاستمدار، عالم نستوه و ذو ابعاد از خاندان کاشف الغطاء علامه شیخ محمدحسین کاشف الغطاء از مراجع تقلید و عالمان پرفروغ جهان اسلام

ولادت

یکی از مردان بزرگ حوزه نجف اشرف، شیخ محمدحسین کاشف الغطاء است. او در سال ۱۲۹۴ق در محله عماره نجف، دیده به جهان گشود.^۱ جد ایشان آیت الله شیخ

مدرس تبریزی، انتشارات خیام، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۴ش، ج ۵، ص ۲۷؛ طبقات أعلام الشیعه، محسن آغا بزرگ تهرانی، داراحیاء التراث العربی، بیروت، چاپ اول، ۱۴۳۰ق، ج ۱۴، ص ۶۱۲، شماره ۱۰۴۴؛ موسوعة طبقات الفقهاء، جمعی از محققین، زیر نظر آیت الله جعفر سبحانی، مؤسسه امام صادق علیه السلام، قم، چاپ اول، ۱۴۱۸ق، ج ۱۴، قسم ۲، ص ۶۸۳، شماره ۴۸۳۵.

۲. رک: روضات الجنات فی أحوال العلماء و السادات، محمدباقر موسوی خوانساری، تحقیق: اسدالله اسماعیلیان، مکتبه اسماعیلیان، تهران، بی تا، ج ۲، ص ۲۰۰، رقم ۱۷۴؛ هدیه العارفین، اسماعیل بن محمد امین بن میر سلیم بابانی بغدادی، دارالفکر، بیروت، ۱۴۱۰ق، ج ۵، ص ۲۵۶؛ معارف الرجال فی تراجم العلماء والادباء، ج ۱، ص ۱۵۰، رقم ۶۸؛ أعیان الشیعه، سید محسن امین عاملی، تحقیق: حسن امین عاملی، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، چاپ اول،

۱. رک: معارف الرجال فی تراجم العلماء والادباء، محمد حرزالدین، مکتبه آیةالله مرعشی، قم، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۲۷۲، شماره ۳۴۸؛ ریحانة الأدب، محمدعلی

علمیه نجف شد. ادبیات عرب، حساب، نجوم، فقه و اصول را با پشتکار و شوق فراوان فرا گرفت. او در کنار تحصیل علوم حوزوی به مطالعه عمیق در ادبیات عرب پرداخت. وی ذوق ادبی خوبی داشت. از ابتدای نوجوانی، به نظم و نثر روی آورد؛ به گونه‌ای که در پانزده سالگی کتاب «العبارات العنبریه» را درباره خاندان خود نوشت و در هفده سالگی، دروس سطح حوزه را به پایان برد و به دروس خارج فقه و اصول پرداخت. کاشف الغطاء درباره روند تحصیلی خود می‌نویسد:

هنوز ده سال نخستین عمرم به پایان نرسیده بود که از سرچشمه علوم عربی و ادبیات و مبادی فقه و اصول، سیراب شده بودم. در دهه دوم با تلاش پیگیر به فراگرفتن حکمت، فلسفه و کلام پرداختم. این علوم را نزد مراجع شیعه در آغاز قرن ۱۳ هجری در نجف فرا گرفتم. در این مقطع زمانی، علوم دیگری را نیز از قبیل: بلاغت، ریاضیات، هیئت و امثال آن بلکه فقه و اصول در درس بزرگانی مانند صاحب عروه و صاحب کفایه حضور یافتم.

در دهه سوم عمرم، با اینکه در زمینه فقه، اصول، حدیث و تفسیر، تلاش فراوانی می‌کردم و بیش‌تر ساعات شبانه‌روز خود را به این علوم اختصاص داده بودم. پیش خود احساس کردم که برای فراگیری حکمت و

پدر

آیت الله شیخ علی کاشف الغطاء (۱۲۳۸-۱۳۵۰ق) پدر بزرگوار شیخ محمدحسین از عالمان و مجتهدان بلندپایه آل کاشف الغطاء بود.^۱ ایشان فقیه، ادیب، مورخ، محقق نویسنده، سخنور، شاعر و سیاست‌مدار دوران خود از عالمان مبارز و بنام آل کاشف الغطاء بود که در نجف اشرف بعد از طی مراحل تحصیل علوم دینی و تلمذ نزد عالمان و فقیهان بزرگ آن دوران به درجه اجتهاد نایل آمد. ایشان در علم، فقهت و اصول، ید طولایی داشت و در فلسفه، کلام و سیاست، عالمی توانمند بود و در تمام عرصه‌ها تلاشهای فراوانی انجام داد.

دوران تحصیل

محمدحسین در ده سالگی، وارد حوزه

۱۴۰۳ق، ج ۴، ص ۹۹؛ العبارات العنبریه فی الطبقات الجعفریه، محمدحسین آل کاشف الغطاء، تحقیق: جودت قزوینی، دار الروضة، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۸ق، ج ۲، ص ۴۸ به بعد.

۱. رک: طبقات أعلام الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۴۳۷-۱۴۴۱؛ ماضی النجف و حاضرها، شیخ جعفر الشیخ باقر آل محبوب، دارالأضواء، بیروت، ۱۴۰۶ق، ج ۱، ص ۱۶۳ و ج ۳، ص ۱۷۳؛ اعیان الشیعه، ج ۸، ص ۳۱۶؛ معجم المؤلفین، عمر رضا کحاله، داراحیاء التراث العربی، بیروت، بی‌تا، ج ۷، ص ۱۹۸؛ مستدرکات أعیان الشیعه، سید حسن امین عاملی، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، چاپ اول، ۱۴۰۸ق، ج ۷، ص ۱۸۰؛ فهرس التراث، سید محمدحسین حسینی جلالی، دلیل ما، قم، چاپ اول، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۳۱۲ و ۳۱۳.

الهیات، عطش فراوانی دارم؛ از این رو به آموختن کتب صدر المتألهین پرداختم و تقریباً تمامی کتابهای مختصر و مفصل ایشان مانند: مشاعر، عرشیه، شرح هدایه، اسفار و شرح اصول کافی را آموختم. آن‌گاه به خاطر علاقه‌ای که به عرفان داشتم از کتابهای دانش عرفان چون فصوص، نصوص، فکوک و بسیاری از مثنویات جلال الدین رومی، جامی، شمس تبریزی و امثال آن بهره گرفتم.^۱

اساتید

انتخاب استاد یک گام بنیادی برای پیشرفت علمی و اخلاقی است کاشف الغطاء در این میدان با دقت فراوان گام برمی‌داشت و استادانی شایسته را برگزید. اوسالها نزد استادان برجسته حوزه نجف، علم و معرفت آموخته است:

الف) اساتید فلسفه، عرفان و ریاضیات وی، بزرگانی چون مصطفی تبریزی، میرزا محمد باقر اصطهباناتی، شیخ احمد شیرازی، علی محمد نجف‌آبادی، ملا علی اصغر مازندرانی و حاج آقا رضا همدانی می‌باشند.

ب) اساتید اصول و فقه در سطوح عالی، کسانی مانند شیخ علی باقر حفید صاحب جواهر، شیخ حسن تویسرکانی، شیخ جعفر گلپایگانی و شیخ عبد الهادی بغدادی را

۱. عقود حیاتی، ص ۶۸ و ۶۹؛ العبقات العبریه فی الطبقات الجعفریه، ج ۱، ص ۱۴ و ۱۵.

می‌توان برشمرد.

ج) اساتید درس خارج، از حضرات و مراجع معظم تقلید وقت آقایان: شیخ الشریعه اصفهانی و آخوند خراسانی در اصول و سید محمد کاظم طباطبایی یزدی، آقا رضا همدانی و محمد تقی شیرازی در فقه و علامه محدث نوری در حدیث، رجال و درایه را می‌توان نام برد.^۲

کاشف الغطاء چند دوره در درس خارج فقه و اصول آیت الله سید محمد کاظم یزدی و آیت الله آخوند خراسانی شرکت کرد و توانست قله اجتهاد را فتح نماید.^۳ وی کتاب «العروة الوثقی» را به دستور استادش به کمک برادرش شیخ احمد تنظیم و تدوین کرد. ایشان نخستین شرح را بر این کتاب شریف در ۸ مجلد، مشتمل بر مباحث کتاب طهارت

۲. عقود حیاتی، ص ۶۲-۶۷؛ جنة المأوی، محمد حسین آل کاشف الغطاء، تعلیق و مقدمه: شهید قاضی طباطبایی، دارالأضواء، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۸ق، ص ۲۳، مقدمه. شهید قاضی طباطبایی از شاگردان علامه کاشف الغطاءست که تحت اشراف علامه، این کتاب را از مجموعه پاسخ به سؤالات استادش تدوین نموده و پس از تأیید علامه به چاپ رسانده است.

۳. همان، ص ۶۶.

۴. شیخ احمد کاشف الغطاء برادر بزرگ علامه محمد حسین خود از مراجع بزرگوار تقلید بوده است. ر.ک: عقود حیاتی، ص ۱۲۱؛ معارف الرجال، ج ۱، ص ۸۸ شماره ۳۷؛ ریحانة الأدب، ج ۵، ص ۲۳؛ طبقات أعلام الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۱۲؛ موسوعة طبقات الفقهاء، ج ۱۴، قسم ۱، ص ۷۹، شماره ۴۵۲؛ فهرس التراث، ج ۲، ص ۲۹۹.

مرحوم کاشف الغطاء درباره روند فعالیت‌های علمی، تحقیقی و نگارشی خود، نوشته است:

نخستین اثری که به رشته تحریر در آوردم، کتاب «العبارات العنبریه فی طبقات الجعفریه» بود که در دو مجلد شامل ادبیات، تاریخ، شرح حال شخصیتها و مسایل گوناگون، نگارش یافت. در دهه سوم عمرم، شرح عروة الوثقی را در دو مجلد بزرگ تألیف نمودم، که این نخستین کتاب فقهی‌ام بود. یک سال پس از فوت سید محمدکاظم طباطبایی، برخی از مؤمنین از من خواستند حاشیه‌ای بر «تبصره» بنویسم تا طبق آن عمل کنند. در خلال این کارها کتابهای هیئت قوشچی و حجت السعاده و سفرنامه ناصر خسرو را تعریب کردم. اولین کتابی که در حکمت و عقاید نگاشتم کتاب «الدین و الاسلام» بود. کتاب «نزهة السمر» را در سفر حج نوشتم، آن‌گاه دو جلد کتاب «المراجعات الریحانیه» و دو جلد کتاب «التوضیح فی الانجیل و المسیح» را به چاپ رساندم، در این میان به نشر یک سلسله کتابهای پر اهمیت و تصحیح آنها پرداختم. این کتابها عبارتند از: «الواسطه» قاضی جرجانی، «المعالم الاصابه»، «دیوان سعید الجوبی»، «سحر بابل» و مانند آن.

مرجعیت و زعامت

کاشف الغطاء فقط مرد میدان علم و

وصلاة نگاشته است.^۱

وی از کسانی چون، شیخ میرزا حسین خلیلی نجفی، شیخ علی خاقانی، شیخ عباس بن شیخ حسن آل کاشف الغطاء، شیخ عباس بن شیخ علی آل کاشف الغطاء و علامه میرزا حسین نوری، اجازه روایت گرفت.^۲

فعالیت‌های علمی

علامه محمدحسین کاشف الغطاء برای گسترش فرهنگ معارف اهل بیت (علیهم‌السلام) در علوم فقه، کلام، فلسفه، فرق، مذاهب و مسائل عقیدتی و سیاسی کتابهای فراوانی از خود به یادگار گذاشته است. او توانست فرهنگ اصیل اهل - بیت (علیهم‌السلام) را در سده‌های اخیر به وسیله قلم، بیان و سخن خود در تمام گیتی گسترش دهد. خاندان کاشف الغطاء نوابغ زیادی را از اهل دانش و ادب به جامعه اسلامی تحویل دادند؛ ولی از میان آنها علامه محمدحسین کاشف الغطاء از جمله کسانی بود که نجف در طول تاریخ خود، او را از بزرگ‌ترین شخصیت‌های علمی و سیاسی می‌شناسد.

۱. نسخه‌های خطی این اثر از شیخ شریف فرزند علامه کاشف الغطاء تحویل گرفته شد و در حال حاضر در مرکز احیای آثار اسلامی وابسته به پژوهشگاه دفتر تبلیغات اسلامی در دست تصحیح و تحقیق است.

۲. معارف الرجال، ج ۱، ص ۲۷۵، شماره ۳۴۸؛ دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جمعی از نویسندگان، مرکز دائرة المعارف، تهران، ۱۳۶۷ش، ج ۱، ص ۱۰۵.

و التربه الحسينيه» را به آن ملحق نمودم. در تمام دوران زندگی ام نامه‌های فراوانی از نقاط مختلف جهان به بنده می‌رسید. این نامه‌ها مشتمل بر پرسشهای مشکلی درباره اصول دین، فروغ دین و فلسفه احکام بود. علاوه بر اینها استفتاهایی نیز درباره فروع فقهی و مسایل علمی به دستم می‌رسید و طبعاً پاسخ آنها را با خود سؤال می‌فرستادم و تنها مقدار کمی از پرسشها نگهداری شده است. در عین حال از همین مقدار اندک، مجموعه‌ای را در یک جلد بزرگ به نام «دائرة المعارف العلیا» جمع‌آوری نمودم.

آن‌گاه تصمیم گرفتم مسایل علمی و بحثهای نظری را در یک کتاب و مسایلی را که مربوط به پیامبر و خاندان اوست و اهل منبر و گویندگان از آن استفاده کنند در کتاب دیگری بنویسم. در آن زمان سنم به هفتاد رسیده بود، سحرگاهی، پس از آنکه از برنامه‌های سحر فارغ شده بودم و در سجاده‌ام در انتظار طلوع فجر نشسته بودم، خوابی سبک بر من مسلط شد که بر اثر آن احساس کردم در جهان دیگری غیر از این جهان هستم. در آن عالم، فرشته‌ای به صورت انسان، یا انسانی به صورت فرشته در نظرم مجسم شد که می‌گفت: برای چه و

پژوهش نبود، اهل جهاد و دفاع از عزت و استقلال مسلمانان بشمار می‌رفت خود او می‌گوید: در سال ۱۳۳۲ق، همزمان با آغاز جنگ جهانی اول به نجف بازگشتم و به ارشاد و دعوت مردم پرداختم؛ چندین بار برای مبارزه با دشمنان اسلام به جهاد رفتم. پس از آنکه جنگ پایان یافت، استاد بزرگوارم سید محمدکاظم طباطبایی وفات کرد. پس از رحلت وی دایره مرجعیت به سوی ما گسترش یافت، پس ناچار شدم رساله‌های عملیه گوناگونی بنویسم. این رساله‌ها عبارت بودند از: «الوجیزه» به صورت کوچک و بزرگ، به فارسی و عربی؛ «حاشیه بر تبصره» علامه و «حاشیه بر عروه» که شامل گرانباترین تحقیقات در زمینه مسایل فقهی است. همچنین «تعلیقه بر سفینه البحار» نیز که در چهار جلد ترتیب یافته از جمله نوشته‌ها است.

کتاب «الآیات البینات» را که شامل چهار رساله مهم است تألیف نمودم. این چهار رساله عبارتند از: ردّ امویان، بهائیت، وهابیت، و مادی‌گری. پیش از جنگ جهانی دوم «تحریرالمجله» را در پنج مجلد نوشتم که منزلت و جایگاه آن نزد اهل فن، روشن است و مهم‌تر از همه، کتاب «اصل الشیعه و اصولها» را نگاشتم^۱ و جزوه‌ای به نام «الارض

شیرازی به فارسی به نام «این است آیین ما» ترجمه و منتشر شده است.

۱ این کتاب سالها قبل توسط حضرت آیت الله مکارم

فقه و اصول استوار بود روش تازه‌ای در پیش بگیرد و جایگاه مناسب‌تری را برای علم کلام، فلسفه، شعر و ادبیات را در حوزه آموزشی نجف ایجاد کند. از آنجا که خود فقیه، متکلم، حکیم، ادیب، شاعر، و فیلسوف بود و در سنت علمی حوزه نجف کمتر اتفاق می‌افتاد که عالمی همه این تواناییها را در خود جمع کرده باشد. معمولاً کسی که عهده‌دار مرجعیت می‌شد تمام تلاش خود را به فقه معطوف می‌کرد و توجه چندانی به کلام، فلسفه، ادبیات و خطابه نداشت؛ ولی علامه کاشف الغطاء نه تنها به فقه، بلکه همسان آن به فلسفه، کلام، شعر، ادبیات و خطابه نیز توجه داشت و توانست حوزه نجف را با این شیوه جدید آشنا کند و این مسائل را جز دروس حوزه نجف قرار دهد و تحول بزرگی در این حوزه ایجاد کند. این توفیق جز به خاطر اطلاعات گسترده علامه کاشف الغطاء در علوم و فنون حوزوی نبود. که در پیشبرد اهداف ایشان کمک فراوانی کرد.

دومین تحول ایشان در نجف در حوزه فقه بود. عادت فقهای نجف بر این بود که یکی از متون فقه امامیه را به عنوان مبنای درس خود قرار می‌دادند و شرح، تئیه و تعلیقی بر آن می‌نوشتند. تا پیش از مرحوم علامه کاشف الغطاء سابقه نداشت که یک فقیه شیعی به کتاب فقهی اهل سنت مراجعه

چقدر درباره «فردوس» سهل‌انگاری می‌کنی؟ از او پرسیدم: سرورم! فردوس چیست؟ در پاسخ گفت: همان کتابی که تصمیم گرفته‌ای آن را بنویسی. بدان که این کتاب، فردوس تو و شیعیان ما است.^۱

سرانجام کاشف الغطاء موفق گردید کتاب الفردوس الاعلی و جنة المأوی را بنویسد که با پاورقی‌های شهید قاضی طباطبایی منتشر شده است.

ایجاد تحول در حوزه نجف

مرحوم علامه کاشف الغطاء در حوزه نجف تحولات نویی را ایجاد کردند. اولین اقدام علامه تحول در شیوه آموزشی حوزه نجف بود. دومین اقدام علامه تحول در شیوه فقه در حوزه بود. به دلیل اینکه حوزه نجف پیش از کاشف الغطاء در محیط سنتی رشد یافته و سنتهای علمی و اجتماعی قرون متوالی و متمادی به منوال سنتی استمرار یافته و بیش‌تر جنبه‌های فقهی در این حوزه، گسترش یافته بود.

اولین اقدام علامه، تحول در روشها و شیوه‌هایی در ارائه و عرضه علوم دینی بود. او توانست در حوزه نجف، تحولی را ایجاد کند. مرحوم کاشف الغطاء توانست در آموزش علوم دینی این حوزه که عمدتاً بر

۱. عقود حیاتی، ص ۶۹-۷۷؛ العقبات العنبرية فی الطبقات الجعفرية، ج ۱، ص ۱۵-۱۸.

کند و بر آن حاشیه و یا تعلیقه‌ای بنویسد و آن را با فقه امامیه مقایسه کند؛ اما کاشف الغطاء برای اولین بار در حوزه علمیه نجف، این کار را انجام داد.

ایشان به تألیف کتابی به نام تحریر المجله که مقایسه فقه، حنفی و شیعه است دست زد^۱ و این کتاب از تلاشهای پیشتاز و پیشگام ایشان در عرصه مقایسه فقه شیعه و حنفی است که بر اساس مجله «الاحکام العدلیه» دولت عثمانی نوشته شد که در دانشگاه حقوق اغلب کشورهای اسلامی عربی تدریس می‌شد. از مهم‌ترین منابع فقهی، حقوقی و عربی و اساسی‌ترین مبانی قضاوت، علمای حقوق و متخصصان این فن بود.

کاشف الغطاء به ارزش فقهی این کتاب اعتراف می‌کند و بر همین اساس، یک فقه مقارنی را تطبیق می‌کند و فقه حنفی را با فقه امامیه به صورت مقایسه‌ای می‌نویسند. غیر از این تحول، نوآوری‌هایی که ایشان در فقه داشته در نوع خود بی‌نظیر بود. علامه کاشف الغطاء، مجتهدی نواندیش بود که همتای او در میان علمای مسلمان، کمتر یافت می‌شود. اگر کسی به مباحث فقهی او مراجعه کند این

۱ کاشف الغطاء با نگارش این اثر فقه شیعه را از زاویه انزوا رهایی بخشید و امکان مقایسه دیدگاههای دو مذهب تشیع و تسنن را در فقه و مسائل زندگی فراهم آورد.

کلام را با تمام وجود تأیید می‌کند گذشته از تبحر علمی شگرف، شناخت گسترده ایشان از زبان عربی و تسلط بر بلاغت و بیان او را در فتح قله‌های علمی، یاری می‌کرد.

به دلیل نواندیشی دینی ایشان، از سراسر دنیا برای وی نامه‌هایی فرستاده می‌شد. وی آوازه بلندی داشت به حدی که از سراسر دنیا برای ایشان نامه و استفتاء می‌آمد؛^۲ مثلاً استفتائاتی از آفریقا، آمریکا و ... برای ایشان فرستاده می‌شد. مجموع اینها چندین کتاب شده است. دایره المعارف العلیا در ۲ مجلد، الفردوس الاعلی و جنه الماوی را می‌توان از این مجموعه نام برد.^۳

۲. طبقات أعلام الشيعة، ج ۱۴، ص ۶۱۶.

۳. برای مطالعه پیش‌تر درباره زندگی‌نامه علامه کاشف الغطاء به این کتابها نیز می‌توان مراجعه کرد: مصفی المقال فی مصفی علم الرجال، محسن آغا بزرگ تهرانی، تصحیح: احمد منزوی، تهران، چاپ اول، ۱۹۵۹م، ص ۱۵۷؛ شعراء الغری أو النجفیات، علی خاقانی نجفی، مکتبه آیه‌الله مرعشی نجفی، قم، افست از المکتبه الحیدریه، النجف الأشرف، ۱۳۷۳ق، ج ۸، ص ۹۹-۱۸۳؛ ریحانة الأدب، ج ۳، ص ۳۴۳؛ معجم مورخی الشیعه، صائب عبد الحمید، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی، قم، چاپ اول، ۱۴۲۴ق، ج ۲، ص ۲؛ معجم المؤلفین، ج ۹، ص ۲۵۰؛ معجم مؤلفی الشیعه، علی فاضل قائینی نجفی، وزارت ارشاد، تهران، چاپ اول، ۱۴۰۵ق، ص ۳۳۹؛ معجم المؤلفین و الكتاب العراقیین، مصباح نوری مرزوک، بیت الحکمة، بغداد، چاپ اول، ۲۰۰۲م، ج ۷، ص ۱۶۲؛ معجم رجال الفكر والأدب فی النجف خلال ألف عام، محمد هادی امینی نجفی، بی‌نا، النجف الأشرف، چاپ دوم، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۱۰۴۸ و ۱۴۹.

شاگردان

تدریس یکی از وظایف بزرگان عالمان دین و از بهترین شیوه‌های ارائه خدمات فرهنگی است. کاشف الغطاء در طول سالیان دراز تدریس، شخصیت‌های بسیاری را تربیت کرده است. آیات اعظام و محققان گرانقدر مثل سید محسن حکیم (از مراجع تقلید)، محمد جواد مغنیه (نویسنده معروف) و شهید قاضی طباطبایی (امام جمعه تبریز)، شیخ محمدحسین زین العالی، سید محمدرضا شرف الدین، شیخ محمدرضا حراوی، شیخ

کاظم کاشف الغطاء، شیخ عبدالمهدی حفاجی، شیخ عبدالواحد مظفر، شیخ عبدالحسن قرمطی، شیخ عبدالحمید حقی، سید صدرالدین حسنی، شیخ محمدعلی نعمت العالی، شیخ موسی حسامی، شیخ مهدی ساعدی، شیخ مهدی حجار، شیخ قاسم وائلی و شیخ علی خاقانی از شاگردان

برجسته این مرد بزرگ، محسوب می‌شوند که هر کدام در زمان خود، ستارگان درخشانی در عالم فقه و فقاہت و مبلغ معارف اهل بیت علیهم‌السلام بودند.^۱

تربیت عالمان و محققان و مؤلفان و خطیبان بزرگی چون چهره‌های فوق گوشه ای از تلاش‌های فرهنگی اینان مرجع بزرگ را نشان می‌دهد.

نگارش آثار علمی^۲

علامه ذو الفنون کاشف الغطاء از

۱. الدین والإسلام أو الدعوة الإسلامية، محمدحسین آل کاشف الغطاء، تحقیق: محمدجاسم ساعدی، المجمع العالمي أهل البيت، قم، چاپ اول، ۱۴۲۹ق، ج ۱، ص ۳۱-۳۶، مقدمة التحقيق.

۲. ر.ک: عقود حیاتی، ص ۶۸-۷۷؛ العباقت العنبرية فی الطبقات الجعفرية، ج ۱، ص ۱۳-۱۸؛ طبقات أعلام الشیعة، ج ۱۴، ص ۶۱۳-۶۱۵؛ الذریعة إلى تصانیف الشیعة، محسن آغا بزرگ تهرانی، دارالأضواء، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص ۴۶ و ج ۲، ص ۱۶۹ و ج ۴، ص ۲۶۱ و ج ۸، ص ۲۹۳ و ج ۱۰، ص ۱۴ و ج ۱۲، ص ۱۱ و ج ۱۵، ص ۳۷۳ و ج ۱۶، ص ۹۴ و ۶۵ و ج ۱۹، ص ۷۸ و ج ۲۰، ص ۲۹۴ و ج ۲۱، ص ۱۴۷ و ۲۹۵ و ج ۲۳، ص ۳۳۲ و ج ۲۴، ص ۲۲۲، ۳۷ و ۲۹۵-۲۹۶ و ج ۲۵، ص ۴۹؛ جنة المأوی، ص ۴۶-۵۱، فی الحکمة و السياسة، محمدحسین آل کاشف الغطاء، به کوشش: عبد الحلیم کاشف الغطاء، مطبعة الحیدرية، نجف الأشرف، چاپ اول، ۱۳۹۵ق، ص ۱۶-۱۸، مقدمه شیخ عبدالحلیم کاشف الغطاء، فرزند ارشد علامه کاشف الغطاء؛ الدین والإسلام، ج ۱، ص ۷۷-۹۳، مقدمة التحقيق؛ مستدرکات أعیان الشیعة، سید محسن امین عاملی، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، چاپ اول، ۱۴۰۸ق، ج ۷، ص ۲۴۵؛ موسوعة طبقات الفقهاء، ج ۱۴، قسم ۲، ص ۶۸۵ و ۶۸۶.

معجم الادباء، کامل سلمان جبوری، دارالکتب العلمیة، بیروت، چاپ اول، ۱۴۲۴ق، ج ۵، ص ۲۵۳ و ۲۵۴؛ معجم الشعراء، کامل سلمان جبوری، دارالکتب العلمیة، بیروت، چاپ اول، ۲۰۰۳م، ج ۴، ص ۴۲۲-۴۲۴؛ موسوعة أعلام العرب، جمعی از محققین، بیت الحکمة، بغداد، چاپ اول، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۴۵۶-۴۵۸؛ موسوعة العباقت المقدسة، جعفر خلیلی، مؤسسة الأعلمی، بیروت، چاپ دوم، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۱۸۱، ۱۸۲، ۳۱۰ و ۳۲۴؛ مع علماء النجف الأشرف، محمد غروی، دارالتقلین، بیروت، چاپ اول، ۱۴۲۰ق، ج ۲، ص ۴۰۲ و ۴۰۳؛ موسوعة النجف الأشرف، جعفر دجیلی، دارالأضواء، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۳۰۳ و ۳۰۴.

کشف الأستار عن وجه الغائب عن الأبصار، المثل العليا فی الإسلام لا فی بحدون، سحر البیان فی الخطب الثمان، قضية فلسطين الكبرى (حاوی، خطبه و فتاوی کاشف الغطاء درباره فلسطين)، فی الحکمة والسیاسیة، مختار من شعراء الأغانی، تعلیقة علی تبصرة المتعلمین علامه حلی، الحاشیة علی العروة الوثقی، الحاشیة علی عین الحیاء، زاد المقلدین (سؤال و جواب فارسی)، تعلیقات علی سفینه النجاة، تعلیقات علی مکاسب، وجیزة الأحكام، سؤال و جواب فی الفتاوی الفقهیة، مناسک حج (فارسی)، تعلیقه بر شرح نهج البلاغہ عبده، تعلیقی بر سحر بابل و سجع البلایل، تصحیح دیوان السید محمد سعید الحبوبی تصحیح معانی حروف المبانی، تصحیح الوساطة للقاضی الجرجانی، تصحیح معالم الإصابة فی الکاتب والکتابه، الکلم الجامعة والحکم النافعة، تعلیقه علی أمالی المرتضی علم الهدی، حاشیه ای بر مجمع الرسائل.

ب) آثار خطی

آثار خطی علامه کاشف الغطاء عبارتند از: الدین و الاسلام ج ۳، شرح العروة الوثقی (طهارة و صلاة) اولین شرح کتاب العروة الوثقی، ۷مجلد؛ وجیزة فی احکام الطهارة، دائرة المعارف العليا ۲مجلد، کناشة ۲مجلد؛ تعلیقة علی کتاب الوجیز فی تفسیر القرآن

نویسندگان برجسته ای است که با قلم روان، شیوا و رسای خود، آثار علمی فراوان و گرانسنگی را در علوم مختلف فقه، اصول، فلسفه، تفسیر، عرفان، سیاست، تاریخ، شعر و ادب از خود به یادگار نهاده است. برخی از آنها به همت فرزندان و شاگردان علامه در زمان حیات ایشان و پس از آن به زیور طبع آراسته شده و بخش مهم و زیاد آن هنوز چاپ نشده است که امید است ان شاء الله به زودی در موسوعه الامام کاشف الغطاء به زیور طبع آراسته شود.

الف) آثار چاپی

. آثار چاپ شده علامه عبارتند از: تحریر المجله (۵ مجلد)، المراجعات الریحانیة (۲مجلد)، الفردوس الاعلی با تعلیق قاضی طباطبایی، جنه المأوی با تعلیق قاضی طباطبایی، الدین و الاسلام (۲ مجلد)، أصل الشیعه و اصولها، العباة العنبریه ج ۱، عقود حیاتی، نبذه من السیاسه الحسینیة، المجالس الحسینیة، عین المیزان فی نقد الجرح والتعديل، مقتل الحسین علیه السلام، الآیات البینات (شامل چهار رساله، المواکب الحسینیة، نقض فتاوی الوهابیه، رد الملاحده، خرافات البابیة)، الميثاق العربي الوطني، التوضیح فی بیان حال الإنجیل والمسیح، مبادئ الإيمان، الدروس الدینیة، الأرض و التربة الحسینیة، صحائف الأبرار فی وظائف الأسحار، نظم

وارسته، شیخ عبد الحلیم، به رحمت خدا رفته و شیخ شریف رحمته در حال حاضر، رئیس مدرسه و مؤسسه انتشاراتی امام کاشف الغطاء و حافظ آثار اوست.

موسوعه علامه کاشف الغطاء

این توضیح، لازم است که در مرکز احیای آثار اسلامی وابسته به پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات، پس از جمع‌آوری تمام آثار چاپی و خطی علامه کاشف الغطاء، در سال ۱۳۸۸.ش تصحیح و تحقیق آنها شروع شده و ان‌شاء الله در بیش از ۴۰ مجلد به چاپ خواهد رسید.

ادامه دارد ...

العزیز للشیخ علی محی الدین، کشکول، الحسن من شعر الحسین، مغنی الغوانی فی مختصر الأغانی ۵ مجلد، تعریب کتاب هیئت قوشچی، تعریب سفرنامه ناصر خسرو؛ تعریب رساله حجة السعادة فی حجة أسرار الشهادة؛ حركة الجهادية، إثبات المبدأ و المعاد و رد لحدود الإلحاد؛ نزهة السمر و نزهة السفر؛ تنقیح الاصول یا تنقیح المقال فی مباحث الألفاظ، رساله کبیره فی الموحد و الملحد، رساله فی الجمع بین الأحکام الظاهرية والواقعية، حاشیة علی رسائل الشیخ الأنصاری، حاشیة علی کفاية الأصول، حاشیة علی قوانین الأصول، حاشیة علی الفصول، حاشیة علی رساله الوجود ملاصدرا، تعلیقات علی الفتنة الكبرى للدكتور طیه حسین، تعلیقات علی الروضة البهیة، تعلیقات علی ادب الکاتب، العبقات العنبریه ۲ مجلد.

فرزندان

علامه شیخ محمد حسین کاشف الغطاء در تاریخ ذی قعدة ۱۳۷۳ قمری پس از عمری جهاد علمی و عبادی و خدمت فرهنگی در گذشت و از ایشان چهار فرزند؛ دو پسر به نام عبد الحلیم و شریف و دو دختر به یادگار مانده است.^۱ عالم مجاهد و

کتابی است که علامه محمد حسین کاشف الغطاء زندگی‌نامه علمی و غیر علمی خود را به رشته تحریر در آورده و هر ده سال از عمر خویش را بازگو کرده است، این کتاب اولین بار امسال (۱۴۳۳ق) به همت پسر و نوه‌اش (شیخ شریف و پسرش شیخ امیر) در نجف الأشرف در مکتبه الإمام کاشف الغطاء به چاپ رسیده است.

۱. ر.ک: عقود حیاتی، محمد حسین آل کاشف الغطاء، تحقیق: شیخ شریف، مکتبه الإمام کاشف الغطاء العامة، النجف الأشرف، ۱۴۳۳ق، ص ۲۳۵. عقود حیاتی،